

Osmanzâde Tâ'ib Re'îs-i Şâ'irân mıydı?

Was Osmanzâde Tâ'ib Re'îs-i Şâ'irân?

Muhammed Duman¹

ÖZET

III. Ahmed Dönemi'nin önde gelen şairlerinden olan Osmanzâde Tâ'ib Ahmed (ö.1136), Safâî'nin aktardığı bir hatt-ı hümayun metninden hareketle “melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân” olarak anılmıştır. Osmanlı Arşivi'nde yapılan taramalarda rastlanan III. Ahmed'e ait bir hatt-ı hümayun metni, Safâî'nin Tâ'ib'le ilgili aktarımının yanlış olduğunu göstermiştir. Bu hatt-ı hümayunda Osmanzâde Tâ'ib'in övüldüğü ancak melikü'ş-şu'arâ olarak anılmadığı veya ona böyle bir görev verilmediği görülmüştür. Bu yeni bilgi Osmanzâde Tâ'ib'i yeniden değerlendirme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada Osmanzâde Tâ'ib'in hayatı; meslek hayatı, himaye ilişkileri ve diğer şairlere yaklaşımı göz önünde tutularak özetlenmiş, edebî muhitteki yerinin belirginleşebilmesi için 1133/1721 yılı İstanbul edebî muhiti önemli şairleri, o günkü durumları vurgulanarak tanıtılmıştır. Bu şairlerin devlet kademelerindeki konumları ve himaye ilişkileri belirtildikten sonra Sâlim ve Safâî ile diğer şairlerin bu şairler hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. III. Ahmed'in şiiir ve şairler hakkındaki hatt-ı hümayunlarının metinleri örneklendikten sonra Osmanzâde Tâ'ib hakkındaki hatt-ı hümayunun tam ve asıl metni sunulmuştur. Dönemin biyografik kaynaklarının Tâ'ib'le ilgili görüşlerine yer verilmiş, Tâ'ib'in diğer şairlerle ilişkileri açıklanmıştır. Sonuç olarak Osmanzâde Tâ'ib'in “re'îs-i şâ'irân” olmadığı, bununla birlikte III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'nın takdirini kazanmış büyük bir şair olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl, şiiir, III. Ahmed, Osmanzâde Tâ'ib, hatt-ı hümayun

ABSTRACT

Osmanzâde Tâ'ib Ahmed (d.1136), one of the leading poets of the Ahmed III era, is called *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân* based on a hatt-i humayun quoted by Safâî. However, a document review in the Ottoman archives of a hatt-i humayun manuscript belonging to Ahmet III revealed that Safâî's transmission regarding Tâ'ib was incorrect. Thus, it is evident that Osmanzâde Tâ'ib was praised; however, he was neither referred to as *melikü'ş-şu'arâ* nor was he assigned such a mission. The recent discovery necessitates a reassessment of Osmanzâde Tâ'ib. In this study, the personal and professional life of Osmanzâde Tâ'ib as well as his patronage relations and approach to other poets were summarized. Furthermore, prominent poets of the Istanbul literary structures of 1133/1721 are introduced by emphasizing their situation in that era to clarify their positions in literary circles. After stating the positions of these poets at the state levels and describing their patronage relations, the views of Sâlim, Safâî, and other poets concerning these poets are presented. Hence, after sampling the text of Ahmed III's hatt-i humayun regarding poetry and poets, the complete and original text about Osmanzâde Tâ'ib is presented. The views of the biographical sources of the era of Tâ'ib are introduced, and Tâ'ib's relations with other poets are explained. Therefore, it was stated that Osmanzâde Tâ'ib was not a *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân*; however, he was a great poet who gained the appreciation of Ahmed III and Damat İbrahim Pasha.

Keywords: 18th century, poetry, Ahmed III, Osmanzâde Tâ'ib, Hatt-i Humayun

¹Dr., Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara, Türkiye

ORCID: M.D. 0000-0003-0654-5223

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Muhammed Duman,
Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara, Türkiye
E-mail: muhammed_edb@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 11.03.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 24.03.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 28.03.2022

Kabul/Accepted: 05.04.2022

Atıf/Citation:

Duman, M. (2022). Osmanzâde Tâ'ib Re'îs-i Şâ'irân mıydı? *TUDED*, 62(1), 17-41.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1084174>

EXTENDED ABSTRACT

There are notable poets known as *melikü'ş-şu'arâ* in the history of literature. *Melikü'ş-şu'arâ/sultânü'ş-şu'arâ* are Safâyî Efendi's inclusion of a hatt-i humayun text, which he claimed belonged to Ahmed III, in his Tezkire concerning Osmanzâde Tâ'ib Ahmed (d.1136 / 1723), one of the best poets of Ahmed III era, made him to be known as *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân*. A hatt-i humayun text related to *Osmanzâde*, which was revealed because of document reviews in the Ottoman archives, showed that Safâyî Efendi's transmission about Osmanzâde Tâ'ib was incorrect. However, it is evident in hatt-I humayun that Osmanzâde Tâ'ib was praised but he was neither referred to as *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân* nor was he assigned such a mission. This recent discovery revealed the necessity of reassessment of Osmanzâde Tâ'ib. While making this reassessment, the life of Osmanzâde Tâ'ib is discussed in the first section. Nevertheless, to clarify his personality thoroughly, his professional life, patronage relations, and his approach to other poets are presented in chronological order. In the second section, the important poets of the literary circles of 1133/1721 are introduced, since it is claimed that he was appointed as the *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân* within the same era. The positions of eminent poets, such as Dürrî Ahmed Efendi (d.1135/1723), Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (d.1146/1734), İzzet Ali Paşa (d.1147/1734), Mîrzazâde Sâlim Mehmed Efendi (d.1156/1743), Şeyhülislam İshak Efendi (d.1147/1734), Edirneli Kâmî Mehmed Efendi (d.1136/1724), Neylî Ahmed Efendi (d.1161/1748), Abdürrahim Fâ'iz Efendi (d.1138/1726), Vakanüvis Râşid Mehmed Efendi (ö.1148/1735), Seyyid Hüseyin Vehbî Efendi (d.1149/1736) and Nedîm Ahmed Efendi (d.1143/1730) in 1133 are evaluated by considering their patronage relations and the views of other poets about them. Thus, we attempted to clarify the status of Osmanzâde Tâ'ib in the literary circles of Istanbul in 1133. In the third section, after mentioning the interest of Ahmed III in poetry, it is stated that he sometimes shared his poems through his hatt-i humayun and conducted evaluations of various poets. In addition, extractions from hatt-i humayun with concerning Dürrî Ahmed Efendi and Seyyid Hüseyin Vehbî are presented. In the fourth section, the process that brought about Osmanzâde Tâ'ib to be called the *head of poets* is explained in detail. After touching on the birth of Sultan's son Ibrahim, the poet presents the dates and evaluations of these poems by Ahmed III, Safâyî Efendi's incorrect transmission of Ahmed III's hatt-i humayun is accentuated. The full and original text of the hatt-i humayun of Ahmed III is provided, and the evaluations arising from the incorrect transfer are mentioned. In the fifth section, after mentioning patronage relations, the position of Osmanzâde Tâ'ib related to his colleagues is explained. In addition to the inclusion of biographical sources of that era, the quality of their assessments is scrutinized. In conclusion, it is emphasized that Osmanzâde Tâ'ib claimed to be the greatest poet throughout his poetic adventure and used Ahmed III's hatt-i humayun as means to turn this claim into reality. For the first time, the falsity of the claim that a poet is titled as *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân* through hatt-i humayun is mentioned, and it is stated that he was not *melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân*, but one of the prominent poets of his era because of his poetry and patronage relations he developed.

GİRİŞ

Osmanzâde Tâ'ib çalkantılı meslek hayatı, hicivleri, kişiliği ve geliştirdiği himaye ilişkileriyle III. Ahmed Dönemi'nin dikkat çekici şairlerinden biridir. Farklı yönleriyle ele alınmakla birlikte daha çok hiciv vadisinde yazdığı şiirleri, “re’îs-i şâ’irânlık”ı ve şairleri değerlendirdiği kasidesiyle dikkat çekmiştir. Bu çalışmada Osmanzâde Tâ'ib'in hayatı; himaye ilişkileri ve diğer şairlere yaklaşımı dikkate alınarak özetlenecek, İstanbul edebî muhitinin önde gelen şairleri üzerinde durularak Tâ'ib'in çağdaşları arasındaki yeri belirginleştirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Safayî'nin Tâ'ib hakkında sadır olduğunu iddia ettiği hatt-ı hümayunun tam ve asıl metni sunularak “re’is-i şâ’irânlık”ıyla ilgili değerlendirmelere katkıda bulunulacaktır.

1. Osmanzâde Tâ'ib Ahmed'in Hayatı

Maliye Tezkireciliği ve Süleymaniye Vakfı Ruznamçeciliğinde bulunan Osman Efendi'nin (Sâdâvî, 198, s. 71) oğlu olan Tâ'ib Ahmed Efendi, Çatalcalı Ali Efendi'den mülazım olmuş; 1099/1688-1699'da Cedîde-i Osman Efendi Medresesine ibtida-i hâric rütbesiyle atanarak medrese silsilesine girmiştir. Rebiülevvel 1106'da/Ekim-Kasım 1694'te hareket-i hâric rütbesiyle Fudayliyye / Fazîliye¹ Medresesine atansa da Kemankeş Mustafa Paşa'nın kitabetini üstlenerek Şam'a gitmesi nedeniyle müderrislikten çıkarılmıştır (Şeyhî, 2018, s. 3061). Hakkındaki bu tasarruf, onu Şehit Ali Paşa'nın deyişiyle “bir çürük mahreç mansıbı”ndan (Râşid, 2013, s. 962) bir müddet uzaklaştırmıştır. Bu olay, meslek hayatında aldığı ilk darbedir.

“Bir iki sene telh-kâm-ı nevâle-i hirâmân” (Râşid, 2013, s. 1385) kılındıktan sonra Zilkade 1109'da/Mayıs-Haziran 1698'de Feyziye-i Cedîde Medresesine hareket-i dâhil ile atanmıştır. 1115'te/1703-1704'te² “hâriçde hem-pâlarına kıyas ile” rütbesinin musıla-i sahna yükseltilmesi (Şeyhî, 2018, s. 3061) III. Ahmed'in “Edirne Vakası” olarak anılan kanlı bir olay neticesinde tahta çıktığı döneme rastlar. Ta'ib, III. Ahmed'in tahta çıkışını da kutladığı bir hicviyesinde olayın elebaşları³ hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin katlini sert sözlerle eleştirmiştir:

O âlim fâzıl u âl-i resûli katl idüp nâ-hak
Girüp kanına mazlûmun yiyüp herze vü hezyânı

Şehîd itdikleri yetmez mi idi sad hakâretle
Sürüyüp meyyitin götürdüler önünce rehbanı

-
- 1 Bu medresenin ismi Salih Sâdâvî'nin tezinde Tâ'ib'in el yazısı olduğu düşünülen bir kayıttan hareketle “Fazîliye”, Şeyhî'nin Vekâyi-i Fudalâ'sında “Fudayliyye” (Şeyhî, 2018, s. 3061) biçiminde geçmektedir.
 - 2 Çelebizâde İsmail Âsım, “zamân-ı kalilde” (Râşid, 2013, s. 1385) dese de kendi el yazısı olduğu tahmin edilen bir kayıttan musıla-i sahna yükseltilmesi 1115/1703-1704'te gerçekleşmiştir (Sâdâvî, 1987, s. 76).
 - 3 Çalık Ahmed Ağa: Edirne Vakası neticesinde Yeniçeri Ağalığına kadar yükselip Sadaret arzusunda iken 5 Cemaziyelahir 1115/16 Ekim 1703'te Kıbrıs'a sürgün edilmiş ve öldürülmüştür (Râşid, 2013, s. 703-705). Dev Ali: 2 Recep 1115/11 Kasım 1703'te Bursa'ya sürgün edilmiştir (Râşid, 2013, s. 705).

Ne dîn kaldı ne mezheb cümlesinin katli vâcibdir
Geçerse tîg-i kahrından şeh-i devrânın erzânî⁴ (Yatman, 1989, s. 154)

Bu sıralarda⁵ yazdığı başka bir şiirinde eleştiri oklarına devrin ileri gelenleri hedef olmuştur. Bunlardan Zilkade 1114/Mart-Nisan 1703'te Rumeli Kazaskerliği payesi alarak emekliye ayrılan (Şeyhî, 2018, s. 2587), aynı zamanda şair olan Abdülbaki Ârif Efendi'yi (ö.1125/1713) afyon mübtelası olmakla suçlar:

Ârif'i dirsen eger keyfine uyup gitdi
Berş ü afyonda olan tarz-ı cesâret bu mîdur (Sâdâvî, 1987, s. 338)

Tâ'ib, bu şiirinde bazı şairlerin uğradığı haksızlıklara da değinmiştir. Bunlardan biri daha sonra "hüsrev-i mülk-i ma'ânî" olarak niteleyeceği Râşid Mehmed Efendi'ye medrese verilmemesidir⁶:

Alalar mâ-melekin virmeyeler medrese hem
Râşid-i hasta-dilün hâline şefkat bu mîdur (Sâdâvî, 1987, s. 343)

Musıla-i Süleymaniye rütbesi ile Vefa Medresesinde görev yaparken Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye intisap edip mektupçuluğunu yapması nedeniyle tenzil-i rütbeye uğrayan (Şeyhî, 2018, s. 3163) Mehmed Selîm Efendi'nin (ö.1138/1725-1726) karşı karşıya kaldığı bu durum da Tâ'ib'in eleştirilerine konu olmuştur:

Kanı ol cübb-i vefâ medresesin gasb idesin
Yâ Selim ile olan 'akd-i uhuvvet bu mîdur (Sâdâvî, 1987, s. 340)

Muharrem 1117/Nisan/Mayıs 1705'te "Simarü'l-esmâr" adlı eserini hazırlayarak III. Ahmed'e sunmuştur (Sâdâvî, 1987, s. 127). Sunduğu bu eserin Tâ'ib'e medrese silsilesinde bir fayda sağlamadığı anlaşılmaktadır. Paşmakçızâde Ali Efendi'nin birinci Şeyhülislamlık Dönemi'nde (19 Şevval 1115-27 Şevval 1118/25 Şubat 1704-1 Şubat 1707), 12 Safer 1118/26 Mayıs 1706'da "kevkib-i ikbâl-i ric'at" etmiş; musıla-ı sahn olan rütbesi bir derece düşürülerek tekrar dâhil-i hareket rütbesiyle Mustafa Ağa Medresesinde görevlendirilmiştir (Şeyhî, 2018, s. 3061). Bu rütbe düşürme olayı meslek hayatında aldığı ikinci darbedir.

15 Safer 1120/6 Mayıs 1708'de musıla-ı sahn rütbesiyle Koca Mustafa Paşa Medresesine atanan Tâ'ib, Rebiülahir 1120/Haziran-Temmuz 1708'de çiçek hastalığını atlatması üzerine (Râşid, 2013, s. 793) III. Ahmed'e "Sıhhat-âbâd / Hadis-i Erba'in" adlı eserini sunmuş (Sâdâvî,

4 Bu beyitten anlaşıldığı kadarıyla isyandan sorumlu kişiler henüz cezalandırılmamıştır dolayısıyla bu şiirin Çalık Ahmed Ağa'nın sürgün ve ardından katledildiği 5 Cemaziyelahir 1115/16 Ekim 1703'ten önce yazıldığı söylenebilir.

5 İçeriği dikkate alındığında bu hicviyenin Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin katledildiği, III. Ahmed'in tahta çıktığı sıralarda kaleme alındığı anlaşılmaktadır. La'lizâde, Mecdî, Kalaylıkoz Ahmed Paşa, Çivizâde, Kevakibizâde bu şiirde hicvedilenlerden bazılarıdır.

6 Râşid, bu durumu mezuniyeti 18 seneyi bulmuş fakat hizmet yılı 18'in altında olan ve bir süredir attarlık ve bakkallıkla iştigal edenlerin tekrar ilmiye mesleğine girdiklerini belirterek eleştirir. (Râşid, 2013, s. XV).

1987, s. 127-128) ve kuvvetle muhtemel, ödül olarak 26 Rebiülahir 1120/17 Temmuz 1708'de bir derece terfi ettirilerek Sahn-ı seman medreselerinden birine tayin edilmiştir. 6 Zilkade 1120/17 Ocak 1709'da ise ibtida-i altmışlı rütbesiyle Mihrimah Sultan Medresesine (Şeyhî, 2018, s. 3061-3062) atanmıştır. Dokuz aylık bir sürede silsilesinde üç rütbe birden yükselmesinin dikkat çekici ve oldukça hızlı bir yükseliş olduğunu belirtmek gerekir.

Teliflerine devam eden Tâ'ib, 1121/1709-1710'da⁷ III. Ahmed'e "Ahlâk-ı Ahmedî" adlı eserini sunmuş, Muharrem 1122/Mart 1710'da III. Ahmed'in emriyle "Meşarîku'l-envâr" adlı eserini hazırlamış ve Çorlulu Ali Paşa vasıtasıyla III. Ahmed'e sunmuştur (Sâdâvî, 1987, s. 123). Bu dönemde yazdığı şiirlere bakıldığında III. Ahmed'in annesi Gülnuş Sultan'ın Üsküdar'da yaptırdığı külliyyede yer alan cami ve çeşmeler için kaleme aldığı tarihler dikkat çeker. Tâ'ib, bu vesileyle yedi tarih (Sâdâvî, 1987, s. 374-376, 379-380, 399, 405-406, 411-412, 413, 444-445) yazmış, bunlardan dördü (Akbulut, 2003, s. 27-28, 35-36, 57-58, 59-60) hazırlanan kitabelere yazılmıştır. Bu tarihlerin kitabelere yazdırılması, Tâ'ib'in III. Ahmed tarafından beğenilen bir şair olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁸ Sunduğu eserlerin de etkisiyle 15 Rebiülevvel 1122/14 Mayıs 1710'da hareket-i altmışlı rütbesiyle Murad Paşa-yı atık Medresesine yükselmiştir (Şeyhî, 2018, s. 3062).

Bu yıllarda İsveç Kralı'nın Osmanlı Devleti'ne sığınması nedeniyle Rusya ile Osmanlı arasında bir gerilim yaşanıyordu (Coşkun ve Günaydın, 2018, s. 16-73). Katibzâde Sakıb'ın İsveç Kralı'na kaside sunması, Tâ'ib'in ona sert bir hicviye yazmasına yol açmıştır. "Sâkıbiyye" olarak bilinen bu şiirde ikbali İsveç Kralında aramakla ve Frenkleşmekle suçladığı Sâkıb'ın iman tazelemese katledilmesi gerektiğini söyler:

Eger tecdid-i îmân eyleyüp insâfa gelmezse
Anı katl eylemek mânend-i ecr-i rûze vü hacdır (Yatman, 1989, s. 158).

Nâbî'nin İstanbul'da bulunduğu 1122-1124/1710-1712 yılları arasında kaleme aldığı anlaşılacak kime sunulduğu tespit edilemeyen başka bir şiirinde, şairliğin zilletinin nedeni olduğunu belirttiikten sonra şairliğe rağbet ederse olacakları, dönemin edebî muhitinin itibar gören şairlerine de göndermede bulunarak şu sözlerle anlatır:

Hurde-bîn olmada ben Dürrî'ye göz açdırmam
Kühl-i hâk-i kademün çeşmüm iderse bînâ

Fâyık'ı⁹ aksadırım Nâtık'a¹⁰ söz söyletmem
Düz basarsa ayağum lutfun iderse gûyâ

7 Bu eserin hazırlanma tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmadı. Tâ'ib'in eserin tarihiyle ilgili düşürdüğü şu tarihten hareketle 1121 (1709/1710) yılına ulaşılmıştır:

Târihdür izâfe ile ism-i pâkine
Dibâce-i mekârim-i Ahlâk-ı Ahmedî (Turğut, 2019, s. 179)

8 Bu külliyyenin kitabeleri için III. Ahmed'in her faaliyeti için tarih düşüren Dürrî'nin şiir yazmamış olması, kitabelere yazılacak şiirlerin Tâ'ib'den sipariş edildiği fikrini uyandırmaktadır.

9 Fâ'ik Mahmud Efendi (ö.1127/1715): Anadolu devriye kadılarından. Menâsıb-ı sitteye kadar yükselmiştir. Amcâzâde Hüseyin Paşa'nın himayesini gören şairlerden biridir (Sâlim, 2005, s. 536-538).

10 Nâtık Mehmed Efendi (ö.1129/1716-1717): Edirnelidir. Dönemin söz sarrafı şairlerindedir (Sâlim, 2005, s. 638).

Haleb andaysa nola bundadır endâze-i kilk
Tutalım itmemişiz Nâbî'ye arz-ı kâlâ

Şehdî'yi¹¹ lezzet-i güftârum idüp şîrîn-kâm
Sühanım oldu şeker-rîz-i mezâk-ı bülegâ

Oldı yeh-beste vehil gibi Zülâlî¹² râkid
Reşh-i hâmem ideli âb-ı hayâtı icrâ

Bahatum olaydı müsâ'ade göreydü[n] hüneri
Bana da dirler idi Ârif-i pâkize-edâ¹³

Rütbe-i dâniş ü 'irfânım olurdu Sâbit
Şem'-i cânile sözüm eyleselerdi ısgâ

Ben de nakdîne-i âmâle olurum Fâyız¹⁴
Kimyâ-yı keremün zerrece kılsan i'tâ (Sâdâvî, 1987, s. 313-314)

1122/1710'un İstanbul edebî muhiti için önemli bir yıl olduğu söylenebilir. “Şu'arâ-yı Rûm'un şâ'ir-i nâ-yâbı üstâd-ı küll melikü'ş-şu'arâ” (Sâlim, 2005, s. 630) olan Nâbî uzun süre sonra 1122/1710'da İstanbul'a dönmüş; Baltacı Mehmed Paşa ve Şehit Ali Paşa'nın himayesini görmüştü (Duman, 2022, s. 223-225, 242-243). Dürrî (Vural, 2020, s. 28), Mirzazâde Sâlim, Vakanüvis Râşid (Biltekin, 1993, s. 374) ve Arpaeminizâde Sâmi (Kutlar, 1996, s. 798-799) gibi onu üstat kabul eden birçok şair ona şiirler sunmuştu¹⁵. Anlaşıldığı kadarıyla büyüklüğü

- 11 Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140/1727-1728): Dönemin gözde şairlerinden biriydi. III. Ahmed ve Baltacı Mehmed Paşa'nın himayesini görmüştür. Dürrî, III. Ahmed'in himayesine mazhar olmadan önce yazdığı bir gazelinde Şehdî'nin beğenilen bir şair olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:
N'ola şî'ri pesend-i Rûm ise Sırrî vü Şehdînin
Senün eş'âr-ı pâkûn Dürriyâ dünyâ pesend eyler (Vural, 2020, s. 28)
- 12 Zülâlî Hasan Efendi (ö.1144/1731-1732): 1106'da ibtidâ-i hâirc rütbesiyle medrese silsilesine girmiş, silsilesini tamamlayarak 1125/1713-1714'te Halep Kadılığına atanmıştır (Sâlim, 2005, s. 378). Tâ'ib'in 30 senede ulaştığı Halep Kadılığına 19 senede ulaşmıştır. Bu şiirin yazıldığı sıralarda büyük ihtimalle musıla-i Süleymaniye rütbeli medreselerden birindeydi.
- 13 Abdülbaki Ârif Efendi (ö.1125/1713): İki defa Rumeli Kazaskerliğinde bulunmuş, dönemin genç şairleri üzerinde etkili olmuş büyük bir şair ve hattattır (Sâlim, 2005, s. 476-480).
- 14 Bu dönemde hayatta olan “Fâ'iz” mahlaslı iki şair vardır: Esadzâde Abdürrahim Fâ'iz Efendi (ö.1138/1726), Edirneli Fâ'iz Efendi (ö.1130/1717-1718) Tâ'ib'in kastettiği Fâ'iz'in 1 Muharrem 1106/22 Ağustos 1694'te ibtidâ-i hâirc rütbesiyle medrese silsilesine giren 15 yıl gibi kısa bir sürede musıla-i Süleymaniye rütbesine ulaşmış 5 Ramazan 1123/17 Ekim 1711'de Manisa Kadılığına atanan Fâ'iz Abdürrahim Efendi olduğu düşünülebilir (Şeyhî, 2018: s. 3145-3146). Tâ'ib medrese silsilesine Fâ'iz'den yedi sene önce girmesine rağmen bu şiirin yazıldığı dönemde onunla aynı rütbede idi.
- 15 Mirzazâde Sâlim'in şu kıtası Nâbî'nin, dönüşüyle İstanbul edebî muhitini nasıl etkilediğini açıklar:
Sitanbul'a Haleb'den Nâbî-i üstâd geldükde
Sürûr-ı makdem-i pâki bizi şâd itdi ser-tâ-ser
Kudûmün gûş idince ol sühan-perverd-i eş'ârın
Derûn-ı dilden istikbâl itdi cümle şâ'irler (Güfta, 1995, s. 84)

kahir ekseriyet tarafından kabul edilen Nâbî'nin İstanbul'a gelişinden Tâ'ib pek de memnun değildi. Şairlerin Nâbî'ye yakınlık göstermesinden rahatsızlık duymuş olacak ki başka bir şiirinde Nâbî'nin hanesinin kalabalıklığına değinmiştir:

Hem-şehrilerin tâ o kadar kesreti var kim
Nâbî'nin evi şimdi Katır Hânı'na benzer (Yatman, 1989, s. 160)

Tâ'ib, 9 Şevval 1124/9 Kasım 1712'de musıla-i Süleymaniye rütbesi ile Kâsım Paşa Medresesine atanmıştır (Şeyhî, 2018, s. 3062). Bu görevindeyken 7 Recep 1127/9 Temmuz 1715'te merkezi Beyazıt Camisi olup Kumkapı ve çevresini tamamıyla küle çeviren bir yangın meydana gelir (Râşid, 2013, s. 927). Bazı mektuplarından (Sâdâvî, 1987, s. 70) bu yangının Tâ'ib'i de etkilediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle devlet büyüklerinden yardım isteyerek rütbesinin yükselmesini talep etmiştir. Aynı senenin sonunda¹⁶ Şehit Ali Paşa Mora'nın fethini tamamlamış ve Edirne'ye dönmüştü. Tâ'ib, bu zaferi vesile kılarak Ali Paşa'ya iki tarihli kıta (Sâdâvî, 1987, s. 377, 404) ve bir tarihli bir kaside (Sâdâvî, 1987, s. 423-428) sunmuş; tarihli kasideinde yangının kendine verdiği zarara değindikten sonra zımnen Ali Paşa'nın yardımını istemiştir. Bu şiirinde Mora Seferi sırasında Ali Paşa'nın takdirini kazanarak maiyetinde vakanüvis olarak bulunan Râşid'e ve birkaç yıl önce ondan daha iyi olduğunu iddia ettiği Dürrî Ahmed Efendi'ye övgü vardır:

Olsa da imkânı bend-i leb olur şerm ü edeb
Var iken Râşid gibi bir şâ'ir-i sihr-âferîn

Geçse de bâd-ı nazardan itdigüm fikr-i dakik
Belki ta'yib eyleye Dürrî gibi bir hurde-bîn (Sâdâvî, 1987, s. 427-428)

Safâyî, Şehit Ali Paşa'nın bu kasidei için Tâ'ib'i "iki yüz müselsel sikke-i hasene" ile ödüllendirdiğini (Safâyî, 2005, s. 119) belirtir. Ali Paşa, 16 Şaban 1128/5 Ağustos 1716'da şehit olunca devletin idaresi, hızlı bir şekilde sırasıyla ruznâmçe-i evvel ve mirahur olan (Aktepe, 1993, s. 441) Damat İbrahim Paşa'nın eline geçer. Tâ'ib, mirahurluğunu kutlamak için daha önce de cömertliğini tattığı¹⁷ İbrahim Paşa'ya bir kaside sunarak onun yardımını istemiştir (Hakverdioğlu, 2007, s. 151-153). Tâ'ib'in, 9 Şevval 1128/26 Eylül 1716'da Süleymaniye medreselerinden birine yükselmesinde (Şeyhî, 2018, s. 3062) Damat İbrahim Paşa'nın rolü olduğu düşünülebilir. Tâ'ib, yaklaşık altı ay sonra 16 Cemaziyelahir 1129/28 Mayıs 1717'de, 1 Şaban 1129/11 Temmuz 1717'de fiilen üstleneceği Halep Kadılığına atanmıştır. Bu görevinden Zilkade 1130/Eylül-Ekim 1718'de azledilmiştir (Şeyhî, 2018, s. 3062).

16 Şehit Ali Paşa Edirne'ye 14 Zilkade 1127/11 Kasım 1715'te dönmüştür. İstanbul'a ne zaman dönmesi, Tâ'ib'in kasideini alması ve değerlendirmesi de belli bir süre alacağına göre bu ödüllendirmenin 1128/1716 yılı başlarında gerçekleştiği söylenebilir.

17 Bu kasideindeki şu beyitten İbrahim Paşa'dan daha önce de yardım gördüğü anlaşılmaktadır:

'Öşri olursa cilve-ger eltâf-ı sâbıkın

Meh hırmen-i ümîd meh-i miyâl-i sîm olur (Hakverdioğlu, 2007, s. 153)

İstanbul'a döndüğünde Damat İbrahim Paşa'nın himayesiyle "ahvâli karîn-i hüsn-i nizâm ve esbâb-ı ihtîşâmî tamâm" (Râşid, 2013, s. 1385) olmuştu. İbrahim Paşa ona Kadıköy'de Tâ'ib'in deyimiyile "saray" ihsan etmiş (Sâdâvî, 1987, s. 88), burada¹⁸ bir haftada¹⁹ "Mehasinü'l-edeb" adlı eserini kaleme almış (Sâdâvî, 1987, s. 364-366) ve aynı yıl İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Valide Sultan Vakfından aldığı Demirkapı Çiftliği'ne²⁰ ise Damat İbrahim Paşa'yı, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'yi ve dönemin kaptan-ı deryasını davet etmiş; layıkıyla ağırlamış ve bu sayede akranlarının özendiği bir konuma yükselmişti (Râşid, 2013, s. 1385).

Tâ'ib'in arzu ettiği himaye ve itibara hayatının bu döneminde ulaştığı söylenebilir. Bunda hiç şüphesiz Şehzade İbrahim'in doğumu üzerine yazdığı tarihin de etkisi olmuştur. III. Ahmed tarafından bir hatt-ı hümayunla övülmüş ve şairler arasındaki itibarını artırmıştı. Devlet erkânını sarayında ağırlamış, has meclislerin davetlileri arasına girmiştir. Bunlardan biri 15 Recep 1132/23 Mayıs 1720'de Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı Darülhadis'in açılış merasimidir. Tâ'ib, bu törene "Haleb'den ma'zûl" sıfatıyla davet edilmiştir (Râşid, 2013, s. 1184). Davetlisi olduğu bilinen bir diğer tören ise Rebiülahir 1134/Ocak-Şubat 1722'de gerçekleşen İran Elçisi kabulüdür. Damat İbrahim Paşa'nın İran Elçisini Sadabad'da kabulünde bulunmuş; Nedîm ve Seyyid Vehbî'nin de bulunduğu "sohbet-i has" esnasında "kendü te'lîf ve tasnîfi olup "İcmalü't-Tevârih" ismiyle müsemma risâle-i mensûresini 'arz" (Uslu, 2017, s. 167) etmiştir.

27 Rebiülevvel 1135/5 Ocak 1723'te Mısır Kadılığına atanan Tâ'ib, bu görevindeyken Mayıs/Haziran 1724'te hayatını kaybetmiştir (Şeyhî, 2018: s. 3062).

2. 1133/1721 yılında III. Ahmed Dönemi Edebî Muhitinin Genel Görünümü

Osmanzâde Tâ'ib Ahmed'in reis-i şairanlığa yaraşır bir şair olup olmadığını anlayabilmek için öncelikle III. Ahmed Dönemi edebî muhiti ve bu muhitteki şair kadrosu hakkında kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bu bölümde III. Ahmed'in Tâ'ib hakkındaki hatt-ı hümayununun sadır olduğu ve Tâ'ib'in bu hatt-ı hümayundan güç alarak şairleri değerlendirdiği meşhur kasidesini kaleme aldığı 1133/1721 yılı edebî muhitinin fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Bu fotoğraf çekilirken şairlerin devlet kademelerindeki konumları, hamileriyle ilişkileri, diğer şairler ile dönem tezkirecilerinden Sâlim ve Safâyî'nin nazarındaki değerleri dikkate alınmıştır. Bu fotoğraf sayesinde şairlerin içinde buldukları durum görülecek ve Tâ'ib'in edebî muhitteki yeri belirlenecektir.

18 Kâdiköyünde eyle du'âya müdâvemet
Meşhûrdur ol buk'ada hüsn-i icâbeti (Sâdâvî, 1987, s. 366)

19 Telhîs itdüm emr ile bir haftada velî
Te'hîrinün tekâsül-i kâtibdür 'illeti (Sâdâvî, 1987, s. 364)

20 Bu çiftliği ne zaman satın aldığıyla ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır ancak Damat İbrahim Paşa'nın harcama defterinde rastlanan şu kayıttan hareketle bu çiftliğin 29 Ağustos 1722'den önce Tâ'ib'in mülkiyetine geçtiği söylenebilir: "Yevm-i mezbûrda Osmânzâde tarafından ... üzüm getiren çukadara in'âm: 1,5 (guruş) (OA.MAD.d 4885, s. 21). Anlaşıldığı kadarıyla Tâ'ib, yeni çiftliğinde yetiştirdiği üzümlerden bir miktar Damat İbrahim Paşa'ya göndermiş.

III. Ahmed Dönemi'nde İstanbul edebî muhitinin kayda değer bir hareketlenmeye sahne olduğunu söylemek mümkündür. Bunda başta III. Ahmed'in ve onun görevlendirdiği Şehit Ali Paşa ve Damat İbrahim Paşa'nın himaye kurumunu etkin bir şekilde işletmelerinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Bu hamiler sayesinde şiirin revaç bulması ve şairin değer görmesi, kendinde yetenek görenlerde mezkûr hamilerin inam, tevcih, iltifat ve davetlerine mazhar olma isteği uyandırmış; bu da şairler meydanının hareketlenmesini ve şairler arasındaki rekabetin artmasını sağlamıştır.

17. yüzyılda yetişmiş olmakla birlikte 18. yüzyılın başında hâlâ etkin olan Tâlib 1118/1706'da, Nâbî ile Bosnalı Alaaddin Sâbit 1124/1712'de ve Kazasker Abdülbaki Ârif 1125/1713'te şairler meydanından çekilmişlerdi. III. Ahmed'in gözdelelerinden olan Vahîd Mahtûmî (ö. 1145-1732/1733), bu sıralarda yazdığı bir kasidesinde bu durumdan güç alarak en büyük şair olduğunu şu sözlerle ilan etmiştir:

Fezâ-yı gülşen-i ma'nî bana kaldı tek ü tenhâ
Kimi erbâb-ı nazmun gitdi kimi zâr u hâr oldı

Çıkardı Dürrî'yi gözden felek Nâbî vefât itdi
Ferâgat itdi Tâlib nazmı Ârif ihtiyâr oldı (Kahraman, 1995, s. 178)

Anlaşıldığı kadarıyla Vahîd Mahtûmî, kendisine rakip olarak 1135/1722-1723'te hayatını kaybeden Dürrî'yi görüyordu. 1129/1716-1717'de divanını tertip ettiğinde Vakanüvis Râşid, Seyyid Vehbî, Arpaeminizâde Sâmi, Suyolcuzâde Necîb ve Es'ad Efendi yazdıkları takrizlerde (Kahraman, 1995, s. 896-915) Vahîd Mahtûmî'nin şairliğini övmüşlerdi. Seyyid Vehbî, onun III. Ahmed'e layık bir şair olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Sohbeti reşk-i bezm-i Baykara
Şöyle hem-dem ki pâdişâha sezâ (Kahraman, 1995, s. 903)²¹

Tâ'ib'in görüşleri de diğerlerinden pek farklı değildir; Vahîd'e yazdığı bir naziresinde onun şiirine nazire yazılamayacağını şu sözlerle belirtir:

Tâ'ib nazîr olur mu Vahîd-i suhanvere
Şîrîn-kelâm pâk-dehen söylerim sana (Yatman, 1989, s. 82)

III. Ahmed'in yakınında bulunan Vahîd Mahtûmî, büyüklüğü dönemin diğer şairleri tarafından da kabul edilmiş iddialı bir şairdi ancak Damat İbrahim Paşa, Sadarete gelince bilinmeyen bir nedenle onu İstanbul'dan uzaklaştırmıştır (Subhî, 2007, s. 41)

Dönemin imrenilen isimlerinden biri hiç şüphesiz Vahîd Mahtûmî'nin kendisine rakip olarak seçtiği Dürrî Ahmed Efendi (ö. 1135/1722-1723) idi. III. Ahmed'in her türlü inayetine mazhar olmuş, bürokrasinin farklı kademelerinde bulunduktan sonra (Afyoncu, 1999, s. 87-88)

21 Seyyid Vehbî 1133/1721'de Osmanzâde Tâ'ib'in kendisine vekâlet vermesiyle yazdığı kasidesinde bu görüşlerini değiştirmiştir. Bu değişimin nedeni, Vahîd'in gözden düşerek İstanbul'dan uzaklaştırılmasında aranmalıdır.

nihayet Osmanlı Devleti'ni şiir başta olmak üzere her alanda temsil edebileceği düşünülerek 15 Şevval 1132/20 Ağustos 1720'de (Vural, 2020, s. 5) İran elçisi tayin edilmişti. Osmanzâde Tâ'ib de tıpkı Vahîd Mahtûmî gibi “nûr-ı dîde-i şu'arâ merdûmek-i çeşm-i bülegâ şâ'ir-i nâ-dîde-nazîr” (Sâlim, 2005, s. 399). Dürrî'yi kendisine rakip olarak görmüştü:

Hurde-bîn olmada ben Dürrî'ye göz açdırmam
Kühl-i hâk-ı kademün çeşmüm iderse bînâ (Sâdâvî, 1987, s. 313)

Daha sonra III. Ahmed'in hatt-ı hümayunu üzerine 1133/1721'de kaleme aldığı kasidesinde şikk-ı sani defterdarlığı payeli Dürrî'den şu şekilde söz etmiştir:

Yazılsa ba'd'ez-în şâyestedir menşûr-ı Dürrî'de
Yegâne nûr-ı çeşmim şâ'irân-ı elçi-i Şîrvânî (Sevgi, 2014, s. 7)

III. Ahmed, hemen hemen bütün faaliyetleri için tarihler düşüren Dürrî'nin tarihlerini beğenmiş hatta zaman zaman ona şiir sipariş etmiştir. Dürrî, padişahın kendisinden şiir sipariş etmesine şiirlerinde değinerek onun nazarındaki müstesna yerini diğer şairlere ilan etmekten geri durmamıştır:

Emr-i 'âlîşân ile Dürrî didi târîhini
Hân Ahmed eyledi icrâ-yı âb-ı cân-fezâ (Bağrıaçık, 1996, s. 150)

Dürrî gibi Divan-ı hümayun kâtiplerinden olan Arpaeminizâde Sâmi Efendi (ö.1146/1734) de dönemin şöhretli şairleri arasındaydı. Baltacı Mehmed Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde diğer şairlere şu sözlerle meydan okumuştur:

Es-salâ nâdire-sencân-ı suhan-fehmâna
İşte mîzân-ı kalem işte suhan mi'yârı (Kutlar, 1996, s. 401)

Sâmi, Şehit Ali Paşa'nın himayesiyle Başmuhasebeci Vekilliğine getirilmiş, 20 Zilkade 1127/17 Kasım 1715'te Küçük Evkaf Muhasebeciliğine, 20 Muharrem 1128/15 Ocak 1716'da Şehreminliğine atanmış; kazandığı itibar, Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde de devam etmişti (Afyoncu, 1999, s. 98-99). 1132/1720'de Enderun Kütüphanesi için düşürdüğü tarih (Kutlar, 1996, s. 617), III. Ahmed'in de beğenisini kazanmış ve III. Ahmed tarafından 30 altın caizyle ödüllendirilmişti (Duman, 2022, s. 103).

Tâ'ib Sâmi hakkında olumlu bir söz söylemekten imtina etse de Seyyid Vehbî onu şu sözlerle övmüştür:

Kiminin rütbe-i eş'ârı nâmı gibi Sâmidir
Sezâdur levh-i mihr ü mâha tahrîr olsa dîvâmı (Sevgi, 2014, s. 22)

1133/1721'de defterdar mektupçusu olan İzzet Ali Paşa (ö.1147/1734), Sâlim ve Safâiyî'nin övdüğü şairlerdendi. Tâ'ib de İzzet'i beğenenler arasındadır:

Eger meşk itse mektûbî-i defterdâr ‘İzzet Beg
İderlerdi re’îs-i zümre-i nazm-âverân amı (Sevgi, 2014, s. 7)

Seyyid Vehbî’nin görüşleri de Tâ’ib’inkine yakındır, divan kâtibi olan şairleri değerlendirme görevini İzzet Bey’in yapabileceğini belirtmiştir:

Mehâdimi kulun Râşid Efendi eylesün ta’rif
Tefâhhus itsün İzzet Beg dahi küttâb-ı dîvânı (Sevgi, 2014, s. 21)

Dönemin önde gelen birçok şairi ilmiye sınıfına mensuptu. Bu şairlerden Mirzazâde Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156/1743), III. Ahmed Dönemi’nde medrese silsilesini tamamlamış, Şehit Ali Paşa’nın Sadareti sırasında Selanik ve Galata kadılıklarında bulunmuş fakat babası Şeyhülislam Mirza Efendi’nin Ali Paşa’nın Avusturya Seferine karşı çıkması nedeniyle onunla birlikte Trabzon’a sürülmüştü (Sâlim, 2005, s. 389). Damat İbrahim Paşa’nın Rikap Kaymakamlığına getirilmesiyle affedilerek İstanbul’a dönmüş, 1132/1720’de İstanbul payesine mazhar olmuş ve fiilen İstanbul kadısı olmak arzusundaydı (Duman, 2022, s. 375-376). Bir şiirine birçok nazire yazıldığını, en güzelinin ise Yanyalı Es’ad Efendi’nin naziresi olduğunu kendisi söyler (Sâlim, 2005, s. 173). Seyyid Vehbî, Sâlim Efendi’nin İstanbul kadısı olduğu takdirde şairlik iddia edenlerin haddini bileceğini belirtmiştir:

Eger kâzî-i belde²² olur ise Sâlim-i mahdûm
Bilür haddin idenler da’vî-i zûr-ı sühan-dânî (Sevgi, 2014, s. 21)

İshak Efendi (ö.1147/1734) on üç yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede medrese silsilesini tamamlamış, İzmir Kadılığında bulunmuştu. İzmir Kadılığında uhdesine Edirne payesi, azlinden sonra ise “bâ-hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrun” Mekke payesi verilmişti (Doğan, 1997, s. 45). 1133/1721’de İstanbul kadılığı için bekliyordu. Sâlim’e göre “her ciheti ma’mûr bir zât-ı hünerver” (Sâlim, 2005, s. 165), Safâyî’ye göre “va’dî-i eş’âr-ı tâzide Ebu Firas-ı Sânî” (Safâyî, 2005, s. 83) idi. Seyyid Vehbî Vekâletnamesi’nde İshak Efendi’nin “hakem” olması gerektiğini belirtmiştir:

Bana kalsa ben eylerdim hakem İshak Efendi’yi
Ki haddin bildirir te’dîb idüp hod nâ-şinâsânı (Sevgi, 2014, s. 21)

Dönemin yüksek rütbeli kadılarından olan, Safâyî’nin “asrun şâ’ir-i bedî’ü’l-beyânî” (Safâyî, 2005, s. 521) sözleriyle övdüğü Edirneli Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136/1724), 1133/1721’de Mısır Kadılığından mazul (Sâlim, 2005, s. 585) yüksek rütbeli bir kadı idi. Osmanlı’nın büyük şairi olarak nam salmıştı. 1134/1722’de İstanbul’a gelen İran’ın şair elçisi Nâmî’ye yaşayan en büyük şair olarak onun adı verilmişti (Râşid, 2013, s. 1271). Tâ’ib, yüksek rütbeli kadılar arasında şair sayılabilecek iki kişiden birinin Kâmî olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

22 Sâlim 1132/1720’de İstanbul payesi almış, fiilen İstanbul kadılığı için beklemekteydi dolayısıyla “kâzî-i belde” sözüyle kastedilen İstanbul Kadılığı olmalıdır.

Mevâli zümresin 'add eylemem şâ'ir gürûhundan
Ki nâdir bulunur nazm-âşinâ merd-i sühan-dânî

Velî ben bildigim şâ'ir fakat Neylî vü Kâmî'dir
Hatâdır gayra etmem şâ'iriyet ile bühtânı (Sevgi, 2014, s. 7)

Sâlim'in "şî'r ü inşâda yegâne" (Sâlim, 2005, s. 683), Safâyî'nin ise "arsa-i nazm u inşânın fâris-i devrânı" (Safâyî, 2005, s. 666) olarak gördüğü Neylî Ahmed Efendi (ö.1161/1748), medrese silsilesini tamamladıktan sonra Damat İbrahim Paşa'nın himayesiyle İzmir Kadılığına atanmıştır. 1133/1721'de İzmir Kadılığından mazul idi (Sâlim, 2005, s. 683). Tâ'ib gibi Seyyid Vehbî de Neylî ve Kâmî'nin büyük şair olduğunu düşünmektedir:

Meger Kâmî-i kâmil Neylî-i fâzıl ola nâzır
Edîbân-ı sühandan ideler temyîz nâdânı (Sevgi, 2014, s. 21)

Dürrî biraderi Abdülbaki Sa'dî (ö.1161/1748-1749), Farsça şiir yazmadaki üstünlüğünü kanıtlamak için bu alanda "fâzıl" olarak gördüğü Neylî ve "kâmil" olarak gördüğü Kâmî'yi şahit göstermiştir:

Bilürler Fârisî semtinde tab'im hayli 'âlidir
Bu fennin kâmilî Neylî vü Kâmî-i sühandânî (Sevgi, 2014, s. 12)

Safâyî'nin "şâ'ir-i sihr-azmâ" (Safâyî, 2005, s. 490), Sâlim'in "bûlbül-i gülzâr-ı eş'âr" (Sâlim, 2005, s. 528) olarak tanıttığı Fâ'iz Abdürrahim Efendi (ö.1138/1726), Damat İbrahim Paşa'nın himayesini gören şairlerden biriydi. Onun Rikap Kaymakamlığı sırasında Medine payesine kavuşmuş ve 1130/1718'de Galata Kadılığına getirilmişti. Damat İbrahim Paşa kendisine sunulan şiirleri tertip etme görevini ona vermişti (Duman, 2022, s. 316-317). 1133/1721'de Galata Kadılığından mazul yüksek rütbeli kadılardan biriydi. Seyyid Vehbî Vekâletnâmesi'nde ondan şu şekilde söz etmiştir:

Mezâyâ-yı kelâma Kâşif-âsâ vâkıf olmuşdur
'Aceb mi Fâ'iz olsa hâ'iz-i tahsîn-i Hâkânî (Sevgi, 2014, s. 21)

Şehit Ali Paşa'nın himayesi, birçok şairin temayüz etmesini, akranları arasında itibar bulmasını sağlamıştı. Vakanüvis Râşid Efendi (ö.1148/1735) onun himayesinden yararlanan şairlerin başında geliyordu. Şehit Ali Paşa onu vakanüvis olarak görevlendirmiş, medrese silsilesinde hızla yükselmesini sağlamış, şiirlerini caize vererek ödüllendirmiş, özel meclislerinde bulundurmıştı (Duman, 2022, s. 260-264). Râşid, Şehit Ali Paşa'nın bu takdiri sayesinde ona sunduğu bir kasidesinde kendini en büyük şair olarak ilan etmiştir:

Terâzû-yı hakikat-senc-i temyîzin kerem-kâra
Bihamdillâh beni âsûde kıldı fâhr u da'vâdan

Bu da bir nev'a ihsândır ki tahsînün idenler gûş
Ferâgat itdiler nazmumla da'vâ-yı tesâvâdan (Günay, 2001, s. 255)

Safâyi'nin “yekke-tâz-ı şâ'ir-i mümtaz ve kaside ve gazel ve tarihte ser-efrâz” (Safâyi, 2005, s. 255) olarak tanıttığı Râşid'in Şehit Ali Paşa sayesinde kazandığı itibar, Damat İbrahim Paşa'nın Sadareti sırasında da sürmüştür. Damat İbrahim Paşa onu vakanüvislik görevinde tutmuş, himayesiyle medrese silsilesini tamamlattır. 1132/1720'de musıla-i Süleymaniye rütbesi ile Büyük Ayasofya Medresesinde müderris, askerî kassam ve aynı zamanda vakanüvis olarak görev yapıyordu (Duman, 2022, s. 349-354).

Tâ'ib Ali Paşa'nın Mora'yı fethetmesi üzerine yazdığı tarihte Râşid'i “şâ'ir-i sihr-âferîn” olarak övmüştür:

Olsa da imkân bend-i leb olur şerm ü edeb
Var iken Râşid gibi bir şâ'ir-i sihr-âferîn (Sadavî, 1987, s. 427)

1133/1721'de yazdığı kasidesinde ise onu Seyyid Vehbi ile birlikte “Hüsrev-i mülk-i ma'ânî” olarak anar:

Velikin hüsrev-i mülk-i ma'ânî Râşid ü Vehbî
Birisi nûr-ı çeşmimdir birisi cânımın cânı (Sevgi, 2014, s. 6)

Râşid'in gördüğü himâye diğer şairlerin dikkatinden kaçmıyordu; şairler kasidelerinin fahriye kısımlarında kendilerini Râşid'le karşılaştırdıkları beyitler kaleme alıyorlar, onun mazhar olduğu himayeyi talep ediyorlardı. Câzım (ö.1138/1725-1726)), İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde Râşid'in gördüğü himayeye şu sözlerle vurgu yapmıştır:

Ne fahr ideydim olaydım sezâ-yı ikrâmın
Misâl-i Râşid-i 'unvân-trâz-ı rüşd ü sedâd (Özbek, 2000, s. 5)

Seyyid Vehbî ise yazdığı bir naziresinde Râşid'in tanzir edilemeyecek derecede kuvvetli bir şair olduğunu ifade etmiştir:

Tanzîr-i şî'ri Râşid'e cür'et ne ihtimâl
Vehbî müsellemler olsa da tarz-ı sühan bana (Dikmen, 1991, s. 514)

Başka bir şiirinde ise onun gibi iltifata layık olduğunu belirtmiştir.

Çerâg-ı pâdişâhiyem kulun Râşid gibi ben de
Ne var bir tafra itsem iltifâta olsam erzânî (Dikmen, 1991, s. 43)

Mirzazâde Sâlim de kendisini Râşid'le karşılaştıran şairler arasındadır:

N'ola bu şî'r-i pâk-i feyz-nihâd
Râşid'e olsa bâ'is-i irşâd (Güfta, 1995, s. 280)

Dönemin önde gelen şairlerinden biri de III. Ahmed'in çerağlarından Seyyid Vehbî (ö.1149/1736) idi. Şehit Ali Paşa'nın himayesini görmüş, Damat İbrahim Paşa'nın sayesinde medrese silsilesinde ilerlemişti. 1 Şaban 1129/11 Temmuz 1717'de fiilen Halep Kadılığına

getirilen Tâ'ib'in naipliğini²³ yapan Vehbî, 1133/1721'de hareket-i dâhil²⁴ rütbeli medreselerin birinde müderristi (Duman, 2002, s. 115-116). Râşid gibi o da gıpta edilen şairler arasındaydı. Musîb (ö.?), bir kıtasında bu duruma şu sözlerle işaret eder:

Râşid ü Vehbî tururken bana söz düşmez velî
Lutfuna magrûr olup itdim dü târîh-i cedîd (FŞM: 59a)

Câzim ise onu üstâd olarak nitelemiştir:

Veliyy-i ahd idinürdi bileydi kuvvetimi
Şeh-i kalem-rev-i endîşe Vehbî üstâd (Özbek, 2000, s. 5)

Râşid Efendi'nin Halep Kadılığına atanmasıyla Damat İbrahim Paşa tarafından Vakanüvisliğe getirilen Çelebizâde İsmail Âsım (ö.1173/1760), 1131'de hareket-i dâhil rütbesiyle Arifiye Medresesinde müderristi. Damat İbrahim Paşa'nın himayesiyle silsilesinde hızla yükselmiş 1142'de hamise-i Süleymaniye rütbeli Gevher Han Medresesine atanmıştır. Vakanüvisliği sayesinde Damat İbrahim Paşa'nın yakınında bulunmuş, himayesine mazhar olmuştur (Duman, 2022, s. 401-405). Tâ'ib, müderrisler arasında şair olarak sadece Çelebizâde İsmail Âsım'ı görmüştür:

Müderrislerde ancak Âsım-ı hoş-gû müsellemdir
Ki nazm u nesr ü fazl u ma'rifetde yokdur akrânı (Sevgi, 2014, s. 7)

Seyyid Vehbî'nin nazarında Âsım; diğer müderrislerden Kelîm, İffetî, Yümnî, Seyyid ve Câzim'le aynı değerdedir ve dönemin "tâze-gûyân"ı arasındadır:

Kelîm ü İffetî Yümnî vü Âsım Seyyid ü Câzim
Sühan-sencânıdır 'asrın cihânın tâze-gûyânı (Sevgi, 2014, s. 22)

Seyyid Vehbî'nin saydığı şairlerden Câzim, Âsım'ın kendini takdir edeceğinden emindir:

Dir idi feyz-i Hüdâ-dâd görse âsârım
Cenâb-ı 'Âsım-ı pâkize sûtûde-nijâd (Özbek, 2000, s. 5)

Bu noktada özellikle söz edilmesi gereken şairlerden biri de hiç şüphesiz Nedîm'dir. Nedim, ilk kasidelerini Şehit Ali Paşa'ya sunmuş ancak hariç rütbeli bir medreseye atanma beklentisini karşılayamamıştı. Damat İbrahim Paşa'nın Rikap Kaymakamlığına getirilmesi, Nedim'in hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Yeni hamisine art arda kasideler sunmuş, caizelerle ödüllendirilmiş ve nihayet yüksek rütbeli müderrisliklerin ilki olan hariç rütbeli medreselerden Şerife Hatun Medresesine atanmıştır. Damat İbrahim Paşa'nın hafız-ı kütüplüğünü yapmış, sayesinde medrese silsilesinde hızla ilerlemiş, helva sohbetleri ve lale çerağanlarında yer almıştır. 1133/1721'de henüz medrese silsilesinin başlarında idi (Duman, 2022, s. 324-326). III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'dan gördüğü ilgi nedeniyle diğer şairlerin dikkatini çekmeye, kendine has üslubuyla Nabî'nin mirası olan hikemî şiir tarzının İstanbul edebî muhitindeki mutlak

23 Tâ'ib, Halep'ten Damat İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektupların birinde "nâ'ibimiz Seyyid Vehbî" olarak söz etmiş ve onun aracılığıyla İbrahim Paşa'ya başka bir mektup göndermiştir (İÜNEK.TY.3904: 40).

24 12 rütbeli medrese silsilesinin 4'üncüsü.

hâkimiyetini kırmaya başlamıştı. Her ne kadar Tâ'ib Nedîm'i şairler arasında saymamışsa da Seyyid Vehbî, kendisine vekil olarak Nedîm'i seçmiştir:

Müvellâ eyledim ben de Nedîm-i nükte-perdâzı
Eger bogmazsa mevc-i ıstılâha sakk-ı 'irfânı (Sevgi, 2014, s. 20)

Sa'dî de Nedîm'i başarılı bulan şairler arasındadır:

Nedîm-i şeh-r-yâr-ı nazm u nesrem Tâ'ib-i hezlem
Tayanmaz Râşid-i endişeme ma'nâ-yı pinhânî (Sevgi, 2014, s. 11)

Câzim ise Nedîm'in kendi şiirini takdir edeceği kanaatindedir:

Şekerle besler idi bulsa zerre-i tab'im
Nedîm-i nâdire-perdâz ma'nî-i nevdâd (Özbek, 2000, s. 5)

1133/1721'de, naatlarıyla bilinen Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139/1727), "Mesnevi" mütercimi Nahîf Süleyman Efendi (ö.1151/1738), "şâ'irân-ı zümre-i küttâb-ı dîvânî"den Reşîd (ö.1146/1733-1734), Şehrî (ö.1147/1734-1735), Trabzonî Sâlim (ö.1159/1746-1747), Lem'î Halil Ağa (ö.1137/1724-1725), Şehdî (ö.1140/1727), Habeşizâde Rahîmî (ö.1140/1727), Afvî (ö.1145/1732), Re'fet (ö.1157/1744-1745), Dürrî biraderi Sa'dî (ö.1161/1748), Şerif Halil (ö.1165/1752), mevaliden Râzî (ö.1146/1733-1734), İlmî (ö.1151/1739); müderrislerden Vâhib (ö.?), Ebu'l-es'ad (ö.1137/1724-1725), Câzim (ö.1138/1725-1726), Kâzım (ö.1139/1726-1727), Yanyalı Es'ad (ö.1144/1731), Rıf'âtî (ö.1147/1734-1735), Vâkîf (ö.1150/1738), Kelîm Musa (ö.1151/1738-1739), Yümnî (ö.1152/1739-1740), Fasîhî (ö.1156/1743), Şâkir (ö.1157/1744-1745), Pirizâde Sâhib (ö.1162/1749), Es'ad (ö.1166/1753), Şeyhzâde Sadîk (ö.1166/1752-1753) ve daha birçok şair hayatta idi. Şair bir padişah olan III. Ahmed'in şiire olan ilgisinin farkındaydılar. 1128/1716'da Rikap Kaymakamlığına getirilen Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğini duymuşlar veya tatmışlar, onun gözüne girerek himayesinden yararlanmak için kıyasıya bir yarış içine girmişlerdi.

3. Osmanzâde Tâ'ib'in Edebî Muhitteki Yeri ve Hakkındaki Değerlendirmeler

Patrimonyal devletlerde kişiler nüfuz, servet ve itibarlarını hamilerinden alırlardı. Hamileri tarafından kollanan ve kayırılanlar, yüksek mevkilere ulaşır; toplumun seçkin zümresi içinde kendilerine yer bulurlardı²⁵. Bu noktadan bakıldığında bulunduğu makama himayesini gördüğü III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa tarafından getirilen Tâ'ib'in ilmiye silsilesindeki yeri de önem

25 Hamiler servet, nüfuz ve itibar kazandırabildikleri gibi bu kazanımları geri de alabilirlerdi. Vâhid Mahtûmî'nin düştüğü durum bunun bir örneğidir. 1129/1716-1717'de III. Ahmed sayesinde itibarlı bir şairken 1130/1718'de Damat İbrahim Paşa tarafından sürgüne gönderilmiş, 1133/1721'de daha önce övgüsünü yapan Osmanzâde Tâ'ib ve Seyyid Vehbî tarafından acımasızca eleştirilmiştir:

Tâ'ib: Eger emr itseler ez-cümle Mahtûmî-i serhengi

İderim fârisân-ı sâha-i nazma at oğlanı (Sevgi, 2014, s. 7)

Vehbî: Ya Mahtûmî niçün agzına urmaz mühr-i hâmuşu

Benim yanımda itmez tayy-ı tûmâr-ı sühan-dânî

Silâhşor-ı fezâ-yı ma'rîfet 'add eyleyüp kendin

Sanur tab'ın stabl-ı hâs 'irfânın küheylânı (Sevgi, 2014, s. 20)

Sâlim ve Safâiyî'nin Vâhid gibi divan sahibi bir şaire tezkirelerinde yer vermemelerinin izahı da haminin bu gücünde aranmalıdır.

kazanır. Tâ'ib'in konumunu hazmedememek, III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'nın görüş ve onayını da hazmedememek anlamına geleceğinden muasırlarının bu dengeyi koruduklarına²⁶ şüphe yoktur.

Tâ'ib 1133/1721'de Halep Kadılığından mazul yüksek rütbeli bir kadı idi. İlmiyeden olması sayesinde devlet protokolünde kâtipler zümresine dâhil olan Sâmi, Dürrî, İzzet gibi şairlerin önündeydi. Meratib-i silsilede edebî muhitin önemli isimlerinden İstanbul payeli Mirzazâde Sâlim ve Mekke payeli İshak Efendi'nin iki, Mısır kadılığında mazul Kâmi'nin bir rütbe gerisinde; Fâ'iz ve Neylî ile eşit idi²⁷. 1133/1721'de yazdığı kasidesinde kendisinden rütbece üstün olan Sâlim ve İshak Efendi'nin şairliğini övmemesi hatta “mevâli zümresin add eylemem şâ'ir gürûhundan” diyerek onları şair olarak bile görmediğini belirtmesi dikkate değerdir.

Dönemin biyografik kaynaklarına bakıldığında ise hakkındaki şu değerlendirmelerle karşılaşılır: Safâyî onun hiciv ve hezel vadisinde yazmaya tövbe ettiğini belirttikten sonra “fazl u kemâl ile mümtâz-ı akrân” (Safâyî, 2005, s. 115) olduğunu ifade etmiştir. Sâlim, bir “şâ'ir-i mâhir-i sihr-âsâr” olduğunu, “evc-i sipih-i güftârın a'lâ-yı merâtibinde hümâ-yı tab'ı”nın yuva yaptığını (Sâlim, 2005, s. 251) dile getirmiştir. Şeyhî'ye göre “şi'r ü inşâda mahir ... fûnûn-ı edebiyede ser-bülend-i emsâl, şâ'ir-i nâzük-hayâl”dir (Şeyhî, 2018, s. 3062). Beğendiği şairlerden Çelebizâde İsmail Âsım ise “kalem-i bukalemun-rengi”nin “düşmenân[a] mâr-ı mesmûmü'l-lü'âb dostân[a] tûtî-i hulvü'l-lisân”, kendisinin “tecemmül ve zînete mâ'il ve 'arz-ı haşmete gâyetle şifte-dil” (Râşid, 2013, s. 1385-1386) olduğunu kaydetmiştir. Müminzâde Ahmed Hasîb, Tâ'ib'i “şu'arâ-yı Rûmun Sâ'ibi” olarak niteler ve “tühem-i hezl ü mizâhın Tâ'ib'i” (Sadâvî, 1987, s. 94) diyerek bu vadide yazmaya tövbe ettiğini vurgular.

Bu değerlendirmelerin dönemin önde gelen diğer şairleri hakkındaki değerlendirmelerden nitelik itibarıyla pek de farklı olmadığı söylenebilir. Hâlbuki tezkireciler dönemlerinin en büyük şairleri hakkında saltanat sahiplerinin unvanları olan “Hüsrev, melîk, sultân” sözlerini kullanarak onları “Hüsrev-i şu'arâ, melikü'sşuşu'arâ, sultânü'sşuşu'ara” olarak anmışlardır. Tâ'ib, çağdaşlarının böyle bir iltifatına mazhar olamamıştır²⁸. 1133/1721'de yazdığı kasidesinde övdüğü şairlerden hakkında sadece Vehbî ve Âsım'ın olumlu tutumlarına rastlanır. Halep kadısı iken naipliğini yapan Vehbî, onu “re'îs-i şâ'iran” olarak nitelemiş, Âsım ise vefatına tarih düşürmüştür.

Nâbî, Sâkıb, Sâ'dî, Câzım ve Nedîm Tâ'ib'in hicvettiği ve eleştirdiği şairlerden bazılarıdır. Evini “Katır Hanı”na benzettiği Nâbî, onu bu dilin ona yakıştığını belirterek cevaplamıştır:

26 Bununla birlikte Şemdanizâde Süleyman, 1187-1188 yıllarında tebyiz ettiği “Mürî't-tevârih”inde (Öksüz, 2009, s. XX) Tâ'ib'i açık açık “mudhiklikle” suçlamış, öylesi bir kişiye Mısır gibi bir kişiye Mısır gibi bir kadılığın verilmesinin yanlışlığını vurgulamıştır: “Lâkin anın gibi mudhik âdeme taklîd-i kazâ sahîh olur mu? Bilmem. Ancak himmet-i vezîr ile oldu.” (Öksüz, 2009, s. 361).

27 Kadılar önce mahreç mevleviyetlerine (Kudüs, Halep, Tırhala Yenişehir, İzmir, Galata, Selânik, Eyüp), ardından bilâd-ı hamse mevleviyetlerine (XVIII. yüzyıla kadar Bursa, Şam, Mısır, Edirne kadılıklarını belirten bilâd-ı erbâa tabiri Filibe'nin eklenmesiyle bilâd-ı hamseye dönüştürülmüştür), daha sonra da Haremeyn mevleviyeti (Mekke ve Medine kadılıkları) gelirdi. Bunları da İstanbul kadılığı, nihayet Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri takip ederdi. (Ortaylı, 2001, s. 71). Fiilen bu kadılıklarda bulunmayıp “pâye”sini alanlar, protokolde diğerlerinin önüne geçerdi.

28 Râmiz, ölümünden elli üç sene sonra Tâ'ib'i “Hüsrev-i iklim-i fesahat” (Râmiz, 1994, s. 51) sözleriyle anmıştır.

Âferîn kullandun ey Tâ'ib eyü tîg-i zebân
 Nazmuna gülbang-i tahsîn çekdi cümle şâ'irân
 Hırs-bâzâne kalem raks eyledi şâdî-künân
 Sana meymûn u mübârek ola bu tâze lisân (Bilkan, 1998, s. 48)

Sâkıb, kendisini İsvaç Kralı'nda ikbal aramakla suçlayan Tâ'ib'e,

Senin Osman Efendizâde bu orduya gelmekden
 Murâdın sohbet-i bezm-i Kırıl-ı mülk-i İsvaç'dır
 Kırılın var ise gûşeyledin isrâf u tebzîrin
 İnanma ana ol kâfir fakırda senden ehvedir (Yatman, 1989, s. 159)

sözleriyle karşılık vermiştir. 1133'te yazdığı kasidesinden rahatsız olan Sa'dî, Cevapname'sinde Tâ'ib'in hezel vadisindeki kötü şöhretine göndermede bulunmuştur:

Nedîm-i şeh-r-yâr-ı nazm u nesrem Tâ'ib-i hezlem
 Tayanmaz Râşid-i endîşeme ma'nâ-yı pinhânî (Sevgi, 2014, s. 11)

Görmezden gelinen Nedîm, kırgınlığını bir kıta yazarak ortaya koymuştur:

Zâhirde egerçi cümleden ednâyız
 Erbâb-ı nazar yanında lîk a'lâyız
 Saymazsa hesâba n'ola ahbâb bizi
 Biz zümre-i şâ'irânda müstesnâyız (Sevgi, 2014, s. 9)

Câzim de tıpkı Nedîm gibi görmezden geldiği için rahatsız olmuş; Tâ'ib'i kendi şiirini dikkatle incelememekle eleştirmiştir:

İderdi zîb-i mecâlis letâif-i suhenim
 Olaydı gûş-zed Tâ'ib-i küşâde-nihâd

Olurdı şâhid-i reng-i hayâlîme meftûn
 İdeydi nîm-nazar der-füsûn-ı îcâd (Özbek, 2000, s. 4-5)

Tâ'ib, şair olarak görmediği Nedîm ve rekabette bulunduğu Nâbî gibi örnek alınıp şiirlerine nazire yazılan şairlerden değildir. Bu çalışma sırasında adını anarak ona nazire yazdığı tespit edilen tek şair 1130/1718'de hayatını kaybeden Vahyî'dir:

Vahyî güher-nisâr-ı nikât ü ma'ârif ol
 Tanzîr-i şî'r-i Tâ'ib-i gûyâya düşdi dil (Taş, 2017, s. 191)

“Arz-ı haşmete gâyetle şifte-dil” olan Tâ'ib'in “mecma'-i zurefâ” olan Kadıköy'deki sarayında²⁹ Vehbî ve Âsım'ın dışında mektuplaştığı Râşid (Sâdâvî, 1987: 110), ölümüne tarih

29 Tâ'ib'in Kadıköy'de Damat İbrahim Paşa sayesinde elde ettiği bu saray için dönemin şairleri tarafından hiçbir tarih düşürülmemiş olması dikkat çekicidir. Hâlbuki divanlarda bu gibi olaylar için düşürülmüş tarihlere sıklıkla tesadüf edilir.

düşürdüğü Rezmî (Gürbüz, 2005, s. 7) ve sarayını tamir ederken yardımını gördüğü Zülâlî'yi ağırladığı varsayılabilir. Âsım'a göre burada kurduğu meclisler “revnak-şiken-i bezm-i Baykarâ” idi (Râşid, 2013, s. 1386).

4. III. Ahmed'in Hatt-ı Hümayunları

Edebî muhitlerin oluşum ve gelişim süreçleri incelendiğinde bu edebî muhitlerin merkezlerinde tutum ve davranışlarıyla edip ve şairleri destekleyen hamilerin olduğu görülür. Hamiler; inam, tevcih, iltifat ve davet olarak sınıflandırılan (Duman, 2022, s. 13-31) yollarla şairlerin servet, nüfuz ve itibarlarını artırmışlar, bu yolla da edebiyatın gelişimi için uygun bir zemin hazırlamışlardır. Bu hamilerden biri de III. Ahmed idi. Aynı zamanda bir şair olan, dolayısıyla şiirle yakından ilgilenen III. Ahmed kimi hatt-ı hümayunlarına kendi şiirlerini de yazmıştır: Bunlardan biri Damat İbrahim Paşa'ya gönderdiği şu hatt-ı hümayundur:

“İnşâ'allâhü te'âlâ

Benim vezirim, cânım ... Hak te'âlâ meymûn mübârek eyleyüp nice kasrlar yapıdırup içinde zevk eylemek mukadder eyleye, âmin. ... Sultânın gözlerinden bûs iderim. Hareme selâm iderim. Bedihî bir beyt: Yazları zevkin eyleye Sultân Ahmed-i Cem-câh 1137

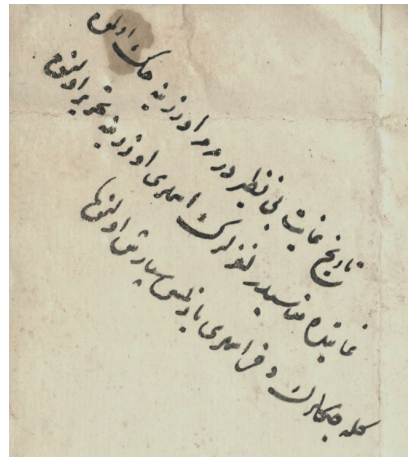
Tamam târihidir.” (OA.AE.SAMD.III. 228.21905.2).

Aynı hatt-ı hümayunda şu beyit de yer almaktadır:

Murâd seyr-i makâmat-ı 'aşk ise ey dil
Çemen çemen yürü gez 'andelibin ardınca (OA.AE.SAMD.III. 228.21905.1)

III. Ahmed, şairler hakkındaki görüşlerini de zaman zaman hatt-ı hümayunları vasıtasıyla ortaya koyarak edebî muhiti yönlendirmiştir. Damat İbrahim Paşa, zaman zaman III. Ahmed'e sunduğu arzlarda kitabelere yazılacak şiirlerle ilgili III. Ahmed'in fikrine/onayına başvurmuştur. Bunlardan biri Tophane'nin yeniden inşası hakkında Dürrî'nin düşürdüğü tarihle ilgilidir. İbrahim Paşa bu arzında Dürrî'nin güzel bir tarih düşürdüğünü, uygun görülürse mahalline yazılacağını belirtip III. Ahmed'in onayını istemiştir:

... müceddeden yapılan Tophâne-i ma'mûreleri için Dürrî kulları bir ra'nâ târîhe muvaffak olmağla manzûr-ı hümâyûn-ı şâhâneleri olma üzere 'arz olunmuşdur. Pesendîde-i hümâyûn-ı mülûkâneleri olursa mahalline yazılmak kavlinizi göndermeniz mercûdur.

III. Ahmed, Dürrî'nin tarihini okumuş, değerlendirmiş ve Damat İbrahim Paşa'nın arzını şu hatt-ı hümayunla cevaplamıştır:

Târîh gâyet bî-nazîrdır. Mermer üstüne hakkolmak gâyet de münâsibdir... (OA.AE. SAMD.III. 222.21441).

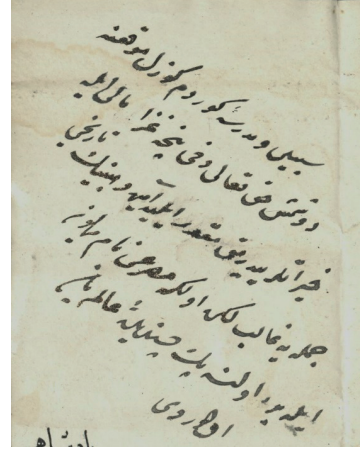
Şiiri hakkında devrin en büyük hamisi tarafından “bî-nazîr” değerlendirmesi yapılan Dürrî'nin eskilerin tabiriyle “mahsûd-ı akrân” olduğuna şüphe yoktur.

Damat İbrahim Paşa, başka bir arzında Şehzadebaşı civarında yaptırdığı mederese ve sebil hakkında birçok tarih yazıldığını, kendisinin güzel olanlardan bazılarını ayırıp gönderdiğini belirtir ve kitabeye yazılacak şiirin III. Ahmed tarafından seçilmesini ister. III. Ahmed'in hatt-ı hümayunu şöyledir:

... Vehbî'nin târîhi cümleye gâlib lâkin evvelki mısra'ı nâm-ı hümayûn ile bed' olursa pek pesendîde-i âlem olurdu ... (OA.AE.SAMD. III. 221.21363).

Bu hatt-ı hümayundan öncelikle III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'nın sunduğu bütün tarihleri okuduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında en güzelinin Seyyid Vehbî'nin tarihi olduğunu belirtmekte ancak kendi adının ilk mısradan olmamasını bir eksiklik olarak görmektedir. Bu, doğal olarak bir emir olarak algılanmış ve tarihin ilk beyiti Seyyid Vehbî tarafından şu şekilde değiştirilmiştir:

Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı Gâzî kim anun
Âb-ı rûy-ı saltanatıdır zât-ı pâk-i ekremi
(Dikmen, 1991, s. 416)

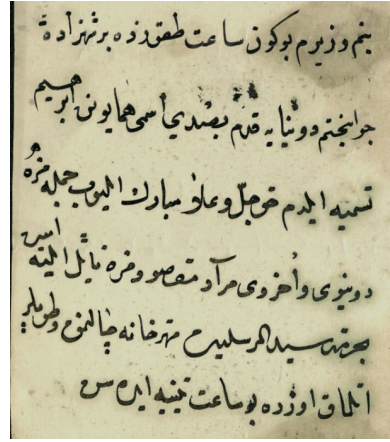
Bu noktada şu tespiti yapmak gerekir: Osmanzâde Tâ'ib hakkında sadır olan hatt-ı hümayun, bir ilk olmadığı gibi tek örnek de değildir³⁰. Bununla birlikte III. Ahmed'in şairleri yakından izleyen, eserlerini okuyup değerlendiren ve onlar hakkındaki görüşlerini hatt-ı hümayunları vasıta kılarak ortaya koyan bir şair hamisi olduğunu gösteren değerli örneklerden biridir.

30 III. Ahmed'in şairler hakkında başka hatt-ı hümayunlarının da olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Sâlim'in, Rezmî'nin Şehzade İsa'nın doğumu ile ilgili tarihi hakkındaki “hak bu ki be-gâyet hoş-âyende ve dil-ârâ ve ilhâm-ı feyz-i Huda'dan bir mısra'-i berceste” (Sâlim, 2005, s. 347) sözleri bu değerlendirmenin de III. Ahmed tarafından yapıldığını düşündürmektedir. Çünkü Şehzade İsa'nın doğumu hakkındaki şiirler, III. Ahmed'e sunulmuş ve o gereken değerlendirmeyi zaten yapmıştı. Sâlim'in bu değerlendirme üstüne söz söylemesi, hele ki III. Ahmed henüz sağ iken oldukça zordur. III. Ahmed'in bir hatt-ı hümayunu da Mâdih Mustafa Efendi hakkında olmalıdır. Mâdih'in III. Ahmed'e bir kaside sunduğu ve bu kasideyi beğenilmesi sonucu Mâdih'in medrese silsilesine girdiği Sâlim ve Safâî tezkirelerinde kayıtlıdır (Safâî, 2005, s. 553-554; Sâlim, 2005, s. 608-609). III. Ahmed'in bu görevlendirmeyi şifâhen yapmadığı düşünülecek olursa Mâdih hakkında da bir hatt-ı hümayun sadır olduğu söylenebilir.

5. Osmanzâde Tâ'ib'in Reis Şairan Olarak Anılmasına Neden Olan Sürec

Şehzade İbrahim'in, 10 Rebiülevvel 1133/9 Ocak 1721'de “dünyaya kadem basması”, bütün şehzade ve sultan doğumlarında olduğu gibi kutlanacak bir olaydı. III. Ahmed, şehzadesine damadı ve aynı zamanda sadrazamı olan İbrahim Paşa'nın adını vermiş; Şehzade'nin doğumunu aynı gün Damat İbrahim Paşa'ya bildirmiş ve gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmişti.

Benim vezirim, bugün sa'at dokuzda bir şehzâde-i civân-bahtım dünyaya kadem basdı. İsm-i hümâyûnun İbrâhîm tesmiye eyledim. Hak celle ve 'alâ mübârek eyleyüp cümlemize dünyevî ve uhrevî murâd-ı maksudumuza nâ'il eyleye âmin. Behürmetihi seyyidü'l-mürselin mehterhâne çalınmak ve toplar atılmak üzere bu sa'ât tenbîh idesin. (OA.AE.SAMD.III. 225.21732).

Şehzade İbrahim'in doğumu, şairler açısından bakıldığında cömert bir hami olan III. Ahmed'e şiir sunmak için kaçırılmayacak bir fırsattı. Birçok şair bu fırsatı değerlendirmiş ve tarihlerini sunarak III. Ahmed'i tebrik etmişti. Tarih düşürmede mahir Seyyid Vehbî, kendisini medrese silsilesine sokan III. Ahmed'e şu tarihi sunmuştu:

Mehd-i dünyâ buldı şân Şeh-zâde İbrâhîm ile
Şâdumân oldu cehân Şeh-zâde İbrâhîm ile (Dikmen, 1991, s. 398)

Henüz 5 ay önce yaptırdığı kütüphane için III. Ahmed'e bir tarih sunan ve karşılığında 40 altın inamla ödüllendirilen³¹ Arpaeminizâde Sâmî de III. Ahmed'e tarih sunanlar arasındaydı.

Du'â idüp didüm bu mısra'-ı yektâ ile târîh
Vücûda geldi yâ Rab pîr ola Şeh-zâde İbrahim (Kutlar, 1996, s. 642)

Şâkir Hüseyin Beyefendi, III. Ahmed'i şu sözlerle tebrik etmişti:

Çerâg-ı hâs u ihyâ-gerdesi Şâkir dedi târîh
Serây-ı güne geldi yümn ile şehzâde İbrâhîm (Yıldız, 2002, s. 170)

III. Ahmed'in himayesiyle ilmiye silsilesinde hızla ilerleyen İshak Efendi ise şu tarihi düşürmüştü:

31 İnam kaydı şu şekildedir: “Onunda [Cemâziyelâhir 1132/19 Nisan 1720] Sâmî Efendi kulları kütübhâne-i hümâyûn için târîh virdikde silahdâr ağa ma'rifetiyle ihsân buyurulan tuğrâlî altun: 30 adet” Kaydın çıkarıldığı bu harcama defterinde (OA.TSMA.d. 2363.5) Enderun şairleri müstesna tutulursa sadece Samî'nin aldığı inama rastlanması, kütüphane için düşürülen tarihler arasında en beğenilenin Sâmî'nin düşürdüğü tarih olduğunu düşündürmektedir.

Didim târîh-i sâl-i mevlidin İshak-ı dâ'î-veş
Sarây-ı kevne geldi yümn ile Şehzâde İbrâhîm (Doğan, 1997, s. 278)

Henüz tespit edilememiş başka şairlerin de bu “kutlu” olay için tarih düşürdüğü varsayılabilir³². Nitekim Safâyî, Şehzade İbrahim’in doğumu için tarih sunan şairlerden birinin de Osmanzâde Tâ’ib olduğunu belirtmiş fakat bu şiiri kaydetmemiştir (Safâyî, 2005, s. 121).

Bu şiirlerin doğrudan Saray’a sunulma ihtimali olduğu gibi Damat İbrahim Paşa’ya sunulup onun vasıtasıyla III. Ahmed’e ulaştırılmış olması da söz konusu olabilir. Bununla birlikte artık söz sahibi III. Ahmed’dir. Şairlerin girdiği bu yarış hakemliğiyle neticelendirecek olan odur. Sunulan şiirleri okuyacak, değerlendirecek ve takdir ederse ödüllendirecektir. Tezkirelerin verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla III. Ahmed’in beğenisini kazanan şair, Osmanzâde Tâ’ib’dir. Sâlim, Tâ’ib’in tarihinin “pesendîde-i hümâyûn” olduğunu belirtir. Safâyî ise III. Ahmed’in beğenisini bir hatt-ı hümayun kaleme alarak gösterdiğini iddia eder:

Pâdişâh-ı cihân Sultân Ahmed Hân hazretlerinin Sultân İbrahim nâmında şehzâde-i cevân-muhabbetleri mevlûduna verdiği târîh makbul-i hümâyûnum olmuştur. ‘Asrın melikü’ş-şu’arâsı vücûh ile zâhirdir matlabı ihsân-ı hümâyûnum olmuştur deyü hatt-ı hümâyûn sudûrundan... (Safâyî, 2005, s. 121)³³.

Tâ’ib, şiirinin beğenilmesi üzerine “teşekküren” bir kaside kaleme alarak “rikâb-ı pâdişâhî”ye arz etmiştir (Sâlim, 2005, s. 252; Safâyî, 2005, s. 121). Bu şiirinde III. Ahmed’i övmüş, dönemin şairlerini değerlendirmiş ve yararı kırmamak³⁴ adına doğru değerlendirmeleri yapması için “Hüsrev-i mülk-i ma’ânî” olarak nitelediği Seyyid Vehbî’yi kendisine vekil tayin etmiştir. Seyyid Vehbî ise yazdığı Vekâletnamesi’nde Osmanzâde Tâ’ib’i iltifatına mukabele ederek “re’îs-i şâ’irân” (Sevgi, 2014, s. 20) olarak anmıştır.

Bu noktada Osmanlı Arşivinde rastlanan ve III. Ahmed’e ait olduğu bilinen bir hatt-ı hümayundan³⁵ söz etmek gerekir. Bu hatt-ı hümayuna göre “Osmanzâde” III. Ahmed’e bir

32 Şehzade İbrahim’in doğumundan iki gün sonra Enderun görevlilerine ihsanda bulunmuştur. İhsan kaydı şu şekildedir: “On ikisinde [Rebiülevvel 1133/11 Ocak 1721] silahdâr aga kulları ma’rifetiyle hazineliden on sekiz arzuhâl ve beş nefer kıta ve yazı ve kilerliden yedi arzuhâl ve on dört nefer kıta ve yazı ve Seferliden dört arzuhâl ve dokuz nefer kıta ve yazı viren kullarına ‘avâtf-ı ‘aliyye-i şâhânelerinden sadaka ve ‘inâyet buyurulan 114 adet tuğralı altın” (OA.TSMA.d 2364.3).

Bu ihsan kaydında geçen “kıta” ve “yazı” sözleriyle anlatılmak istenen “şiir” ve “inşa” olmalıdır dolayısıyla Şehzade İbrahim’in doğumunun hemen ardından III. Ahmed’e toplam 57 kıta ve yazı sunulmuştur. Zamanlama dikkate alındığında bunların Şehzade İbrahim’in doğumunu tebrik vesilesiyle sunulduğu iddia edilebilir. Kayıttan tam olarak kaç şiir sunulduğu anlaşılmama da her birinin 2 tuğralı altınla ödüllendirildiği anlaşılmaktadır.

33 Metindeki ifade düşüklüğünden bu kısım tezkireye sonradan eklendiği, bu nedenle akılda kalanın veya duyulann aktarıldığı düşünülebilir.

34 Bu sözleriyle geçmişindeki hiciv ve hezellere gönderme yapmaktadır.

35 III. Ahmed’in bu hatt-ı hümayununun türünün de önemli olduğunu belirtmek gerekir. Hatt-ı hümayunlar özelliklerine göre üçe ayrılarak incelenmiştir: Unvanına hatt-ı hümayunlar, telhis veya takrir üzerine yazılan hatt-ı hümayunlar ve beyaz üzerine hatt-ı hümayunlardır. İlk iki hatt-ı hümayun türü, devletin diğer birimlerinin ürettiği belgeler üzerinde, resmî işlemin bir parçası olarak kaleme alınır. Dürrî Ahmed Efendi ve Seyyid Vehbî hakkındaki hatt-ı hümayunlar bunlara örnek gösterilebilir (Takamatsu, 2018, s. 115-157). III. Ahmed’in sözü edilen hatt-ı hümayunu beyaz üzerine hatt-ı hümayunlardandır, yani olağan işleyişte oluşmuş resmî bir işlemin tamamlayıcısı değildir. III. Ahmed, bu hatt-ı hümayunu kendi isteği ile kaleme almış ve Ta’ib’in tarihi hakkında görüşünü bildirmiştir.

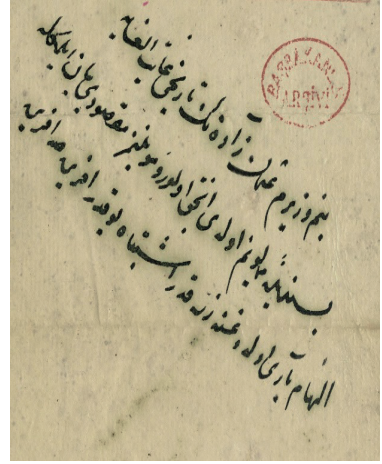
tarih sunmuş ve bu tarih III. Ahmed'in "pesendide-i hümâyûn"u olmuştur. Hatt-ı hümâyûnun metni şu şekildedir:

Benim vezîrim, Osmanzâde'nin târîhi gâyetü'l-gâye pesendide-i hümâyûnum³⁶ oldu. Ancak olur ve söylenmez maksûdı beyân eylemekle **ilhâm-ı Bârî** olduğuna zerre kadar iştibâh yoktur. **Âferin, sad âferin.** (OA.AE.SAMD.III. 225.21710).

Bu hatt-ı hümayunun başka bir "Osmanzâde" hakkında yazılmış olabileceği düşünülebilirse de Tâ'ib'in hatt-ı hümayun sudurundan sonra yazdığı belirtilen kasidesinde açıkça III. Ahmed'in hatt-ı hümayundaki sözlerine atıfta bulunması bu ihtimali ortadan kaldırır:

Ne devletdir bu kim tahsîn edip şâhenşeh-i 'âlem
Diye târîhine **sad âferin ilhâm-ı Rabbânî** (Safâyî, 2005, s. 121)

Akla şu soru da gelebilir: Bu hatt-ı hümayun gerçekten Şehzade İbrahim'in doğumunu tebrik için sunulan tarih üzerine mi yazılmıştı? Tâ'ib'in kasidesini III. Ahmed'in hatt-ı hümayunu üzerine yazdığı kesin olarak bilindiğine göre bu kasidenin içeriğinden hareketle yazılma tarihiyle ilgili çıkarımda bulunmak mümkündür. Tâ'ib, bu kasidesinde Dürrî Ahmed Efendi'nin elçiliğine atıfta bulunmuştur. Dürrî, 15 Şevval 1132/20 Ağustos 1720'de elçi tayin edildiğine göre kasidenin bu tarihten sonra kaleme alındığı kesindir. Belirtildiği gibi Tâ'ib bu şiirinde kendisine vekil olarak Seyyid Vehbi'yi seçmişti. O ise Vekâletnâme olarak bilinen kasidesinde Pirizâde Sâhib Mehmed Efendi'nin müfettişliğine atıfta bulunmuştur. Sâhib Efendi'nin 14 Safer 1133/15 Aralık 1720'de "Haremeyn müfettişi" olarak görev yaptığı bir arşiv belgesiyle (OA.TSMA.e 273.17) sabittir. Sâhib Efendi'nin 29 Rebiülâhir 1135/6 Şubat 1723'te Selanik Kadılığına atandığı ise başka bir arşiv belgesinden anlaşılmaktadır (OA.C.ADL. 58.3545). Dolayısıyla Tâ'ib'in sunduğu tarih³⁷ ve kasidenin 15 Aralık 1720-6 Şubat 1723 tarihleri arasında yazıldığı kesindir.

36 Sâlim'in, Osmanzâde Tâ'ib'in III. Ahmed tarafından takdir edildiğini anlatırken kullandığı bu ifadedden hatt-ı hümayundan haberdar olduğu düşünülebilir ancak Sâlim hatt-ı hümayunda yer alan ve Tâ'ib'in haklı olarak övünmesine yol açan ifadelere yer vermemiştir. Bunun nedeni Tâ'ib'in şairleri değerlendirdiği kasidede mevaliden sadece Kâmi ve Neyli'yi şair olarak gördüğünü belirtmesi, başka bir deyişle Sâlim'i şair saymaması olmalıdır. Hâlbuki Sâlim, 1133'te İstanbul payeli idi ve dönemin ilmiye sınıfına mensup önde gelen şairlerinin en yüksek rütbelisi idi.

37 Ahmet Sevgi, tezkirelerin verdiği bilgilerin şüphe uyandırıcı olduğundan hareketle Osmanzâde Tâ'ib'in bir şiirinin hatt-ı hümayun suduruna neden olan tarih olabileceğini belirtir. Bu şiirin 14. beyiti şu şekildedir:

Ki dâmâd eyledi 'izz-i vezâretle sileh-dârın
Şehensâh-ı serîr-i efrûz-ı evreng-i cihân-bânî (Sevgi, 2014, s. 3)

III. Ahmed'in kendisine damat yaptığı silahtar Şehit Ali Paşa'dır. Dolayısıyla bu şiir, sözü edilen tarih olamaz.

Araştırmacılar, Safâî'nin doğru olduğunu varsaydıkları aktarımından ve Seyyid Vehbî'nin Vekâletnamesi'nden hareketle, bir padişahın ilk kez bir şairi melikü'ş-şu'arâ/re'îs-i şâ'irân ilan ettiği değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bu çalışmalardan ilki Ali Canip Yöntem'in Osmanzâde Tâ'ib'i tanıttığı makaledir. Yöntem, Seyyid Vehbî'nin "re'îs-i şâ'irân" yakıştırmamasından ilham alarak kaleme aldığı makalesine "Re'îs-i Şâ'irân Osmanzâde Ahmed Tâ'ib Efendi" başlığını koymuştur. Bu çalışmada Safâî'nin naklettiği hatt-ı hümayuna atıfta bulunularak Tâ'ib'in "reis-i şâ'irân" ilan edildiği belirtilmiş, bu unvanın kaynaklarda "melikü'ş-şu'arâ", "sultânü'ş-şu'arâ" olarak da geçtiği kaydedildikten sonra Menâkıb-ı Kethüdâzâde'ye atıfla bu unvana sahip olanların görevinin vezinsiz ve manasız söz söyleyenlerin mahlasını "habsetmek" olduğu ifade edilmiştir. (Yöntem, 1928, s. 111-114). Diğer bir çalışmada "re'îs-i şâ'irânlık"ın daha önce şairler ve tezkirelerce verilen bir unvan olduğu ifade edildikten sonra bu unvanın ilk kez bir padişah tarafından tevcih³⁸ edildiği ve Tâ'ib'in "resmen" re'îs-i şâ'irân ilan edildiği vurgulanmıştır (Sevgi, 2014, s. 2). Başka bir çalışmada "melikü'ş-şu'arâ" ya da "sultânü'ş-şu'arâ"³⁹ tabirine sıklıkla rastlandığına, bu payeye Selçuklularda sultanın beratıyla⁴⁰ atanılabileceğine değinildikten sonra Tâ'ib'in "sultan beratıyla melikü'ş-şu'arâ" seçildiği ifade edilmiştir (Kaya, 2017, s. 166-167).

SONUÇ

Hayatı ve diğer şairler hakkındaki değerlendirmeleri kronolojik sıra takip edilerek incelendiğinde Osmanzâde Tâ'ib'in şairlik serüveni boyunca en büyük şair olma iddiasında bulunduğu görülür. Büyüklüğü döneminin bütün şairleri tarafından kabul edilen Nâbî'yle rekabet içine girmesi ve şairliğiyle III. Ahmed'in himayesini kazanan Dürrî'yi hedef olarak seçmesini bu iddiasının en belirgin tezahürleri olarak değerlendirmek mümkündür. III. Ahmed'in, tarihi hakkında sadır olan hatt-ı hümayununu bu iddiasını delillendiren bir araç olarak gördüğü söylenebilir. Geçmişte yaptığı gibi ancak bu sefer arkasına hatt-ı hümayunu vasıtasıyla III. Ahmed'i alarak dönem şairlerini değerlendiren bir kaside kaleme almıştır.

Büyük bir öz güvenle kendini övdüğü bu kasideyi kaleme alması ve Safâî'nin tezkiresinde hakkında sadır olan hatt-ı hümayunu yanlış aktarması, onun günümüze kadar "re'îs-i şâ'irân" ve "melikü'ş-şu'arâ" sıfatlarıyla anılmasına neden olmuştur. Bu noktada III. Ahmed'in Seyyid Vehbi ve Dürrî hakkındaki hatt-ı hümayunlarını da hatırlamak gerekir. Bir hatt-ı hümayuna konu olmak bakımından Seyyid Vehbi ve Dürrî ile Osmanzâde Tâ'ib arasında bir fark yoktur ancak kabul etmek gerekir ki Tâ'ib hakkında sadır olan hatt-ı hümayunun övgü dozu diğerlerine nispetle oldukça yüksektir. Hatt-ı hümayunun metnine bakıldığında III. Ahmed'in Tâ'ib'in sözlerini "ilhâm-ı Bâri" olarak nitelediği, takdirini "sad âferin" sözleriyle gösterdiği ancak onun için "melikü'ş-şu'arâ" ifadesini kullanmadığı görülür. Dolayısıyla III. Ahmed'in Osmanlı padişahları arasında ilk kez bir şaire melikü'ş-şu'arâlık unvanını tevcih ettiği veya onu bir beratla

38 "Tevcih" sözcüğünün devlet dilinde "görevlendirme" anlamında kullanıldığını belirtmek gerekir.

39 Osmanlı Arşivinde yapılan taramalarda ne resmî yollarla ataması yapılan bir "melikü'ş-şu'arâlık / re'îs-i şâ'irânlık" makamına ne de böyle bir makama atanmış bir "melikü'ş-şu'arâ / re'îs-i şâ'irân"a rastlanmıştır.

40 Bu olayda III. Ahmed'in herhangi bir beratı söz konusu değildir. Berat memuriyete tayin, bir gelirden tahsis, bir şeyin kullanılma hakkı, bir imtiyaz veya muafiyetin verildiğini gösteren ve padişahın tuğrasını taşıyan belgedir (Kütükoğlu, 1992, s. 472).

melikü'ş-şu'arâ seçtiği söylenemez. Bununla birlikte Osmanzâde Tâ'ib, yaşadığı dönemin şairliği ve geliştirdiği himaye ilişkileriyle öne çıkmış şairlerinden biri olduğu söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Afyoncu, E. (1999). Osmanlı müverrihlerine dair tevcihat kayıtları – I. *Belgeler*, XX(24), 77-155.
- Akbulut, M. (2003). *Üsküdar Yeni Camii ve külliyesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktepe, M. (1993). Damat İbrahim Paşa, Nevşehirli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, 441-443.
- Bağrıaçık, M. Z. (1996). *Dürrî ve divanındaki târih manzûmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bilkan, A. F. (1998). *Nâbî hikmet – şair – tarih*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Biltekin, H. (1993). *Vak'a-nüvis Râşid efendi ve divanı'nın tenkitli metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Coşkun, B ve Günaydn, H. (2018). İsveç Kralı XII. Charles'in (Demirbaş Şarl) Osmanlı Devleti'ne ilticasının (1709-1714) ombudsmanlık fikrinin doğuşuna etkisi. *Ombudsman Akademik*, 5(9), 15-73.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbî ve divanının karşılaştırmalı metni*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, M. N. (1997). *Şeyhülislam İshak Efendi: Hayâtı, Eserleri ve Divânı'nın Edisyon Kritiği*. Ankara: MEB Yayınları.
- Duman, M. (2022). *Divan edebiyatında edebî muhitler III. Ahmed ve I. Mahmud dönemi (1703-1754)* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- FŞM. *Fâ'iz efendi ve Şâkir bey mecmuası*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Halet Efendi Koleksiyonu, 763.
- Güfta, H. (1995). *Sâlim (Mürzâzâde) hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının karşılaştırmalı metni*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Günay, F. (2001). *Râşid (vak'anüvis) hayatı, edebî kişiliği, divanının tenkitli metni ve incelemesi*. (Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Edirne.
- Gürbüz, M. (2005). *Rezmî divanı (inceleme-metin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hakverdioğlu, M. (2007). *Edebiyatımızda lâle devri ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunulan kasideler*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İÜNEK.TY.3904. *Şerh-i hadis-i erbain ve ba'zı asar-ı manzume mektubat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserle Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 3904.

- Kahraman, B. (1995). *Vahid Mahtûmî hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve eserlerinin tenkidli metni*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaya, F. E. (2017). Vekâletnâmelerle devredilen şiir mirası. *Türkbilig*, 34, 165-172.
- Kutlar, F. S. (1996). *Arpaemini-zâde Sâmî Dîvânı Tenkitli Metin-İnceleme (Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Kütükoğlu, M. (1992) Berat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5, 472-473
- OA. Osmanlı Arşivi. MAD.d.
- OA. Osmanlı Arşivi. AE.SAMD.III.
- OA. Osmalı Arşivi. TSMA.d.
- OA. Osmanlı Arşivi. TSMA.e.
- OA. Osmanlı Arşivi. C.ADL.
- Ortaylı, İ. (2001). Kadı, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 69-73.
- Öksüz, M. (2009). *Şem'dânizâde fındıklılı Süleyman efendi'nin mür'î'tevârîh adlı eserinin (180B-345A) tahlil ve tenkidî metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Özbek, A. (2000). *Câzîm dîvânı (edisyön kritik-inceleme)*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Râmîz. *Râmîz ve âdâb-ı zuraîfâ'sı* (S. Erdem. Haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Râşîd (2013). *Târîh-i Râşîd ve zeyli* (A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, A. İzgöer, Haz.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Sadâvî, S. (1987). *Osmanzâde Tâ'ib Ahmed hayatı, eseri ve edebî kişiliği* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Safâyî (2005). *Tezkire-i Safâyî (nuhbetü'l-âsâr min fevâ'id-i'l-eş'âr)* (P. Çapan Haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sâlim (2005). *Tezkiretü's-şu'arâ* (A. İnce Haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Subhî (2007). *Subhî tarihi* (M. Aydın, Haz.), İstanbul: Kitabevi.
- Sevgî, A. (2014). Klâsik Türk şiirinde reîs-i şâiranlık ve vekâletnâmeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 1-28.
- Şeyhî (2018). *Vekâyî'u'l-fuzalâ* (R. Ekinci, Haz.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Takamatsu, Y. (2018). Osmanlı Belge Yönetiminde Kesilmiş Hatt-ı Hümayunlar. *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, LI, 115-157.
- Taş, H. (2017). *Vahyî divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
- Turğut, M. (2019) *Osmanzâde Ahmed Tâib'in ahlâk-ı Ahmedî isimli eseri (inceleme-metin-İndeks)* (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Uslu, H. B. (2017). *III. Ahmed devri teşrîfâtı (A.d. 347: 1718-1725)*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vural, R. (2020). Dürri Ahmed Efendi Divânı, Ankara: Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Yatman M. (1989). *Osmanzâde Tâ'ib divanından seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Yıldız, S. (2002). *XVIII. yüzyıl divan şairi Şâkir hayatı, eseri, edebî kişiliği ve divanının tenkidli metni*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yöntem, A. C. (1928). Re'îs-i şâ'irân Osmanzâde Ahmed Tâ'ib efendi. *Türkiyat Mecmuası*, 2, 103-130.

